

Česlovas Laurinavičius*

Vilniaus universiteto Tarptautinių santykių ir politikos mokslų institutas

Rusijos užsienio politika po Rugsėjo 11-osios**

Straipsnyje nagrinėjama Rusijos užsienio politikos vienerių metų atkarpa – nuo 2001 m. rugsėjo iki 2002 m. spalio. Žinia, kad teroristų smūgiai į Niujorko Prekybos centro dvynius ženklino posūkį Prezidento Vladimiro Putino vadovaujamoje Rusijos užsienio politikoje – nuo konfrontavimo su JAV bei euroatlantinėmis struktūromis link bendradarbiavimo su minėtais varžovais. To posūkio pagrindu tapo Rusijos objektyvus nepajėgumas konfrontuoti su Vakariais. Kita vertus, Rusijoje apskritai nepopuliariam suartėjimo su Vakariais ir ypač su JAV kursui pasitarnavo Putino aukšti reitingai šalies viduje; pasitarnavo jo, kaip Rusijos valstybės stiprintojo, įvaizdis, susikurtas, beje, brutaliai slopinant Čečenijos separatizmą bei autoritariškai koncentruojant valdžią.

Straipsnyje parodoma, kaip per tiriamąjį laikotarpį svyravo Putino politikos akcentai: nuo JAV ir Rusijos bendradarbiavimo sutriuškinant Afganistano talibus, nuo START-3 sutarties pasirašymo bei NATO ir Rusijos Tarybos įkūrimo prie atnaujinto flirto su Pekinu bei Pchenjanu, šantažo raketomis „Satana“. Atskleista, kaip Putino diplomatija susiejo brestančią Irako krizę su čečėnų kovotojų Gruzijos Pankisio tarpeklyje byla, kaip už provakarietišką kursą buvo išgautas tranzitas per Lietuvą į/iš Kaliningrado srities.

Daroma išvada, kad Putinas tik modifikuoja ankstesnę Rusijos (Jevgenijaus Primakovo) vestą vadinamo daugiapolio pasaulio strategiją. Putino politikos akcentai dedami ne tiek į tiesmūkišką JAV galios blokavimą, kiek į diplomatinį žaidimą didžiųjų galių koncerte, kur, beje, Putinas atsiskleidė kaip gana neblogas lošėjas. Demokratija Rusijos viduje netampa prioritetu, todėl ir Putino užsienio politika kol kas veda ne tiek į struktūrinę integravimąsi su Vakariais, kiek į specifinį Rusijos ir Vakarų struktūrų persidengimą: viena vertus, Euraatlantinės karinės struktūros įžengia į buvusios SSRS erdvę – į Baltijos valstybes, taip pat į Užkaukazę bei Vidurinę Aziją, kita vertus, Rusijos energetinis kapitalas skverbiasi į Vidurio Rytų Europą bei Balkanus, Rusija išsaugo arba net plečia savo įtaką Vidurio Azijoje, Tolimuose Rytuose.

*Doc., dr. Česlovas Laurinavičius - Vilniaus universiteto Tarptautinių santykių ir politikos mokslų instituto docentas. Adresas: Vokiečių 10, 2001 Vilnius, tel. 8-5-2514130, e-paštas: laurinav@yahoo.com

** Autorius dėkoja VU TSPMI direktoriui dr. Raimundui Lopatai už suteiktą informaciją iš praktinės politikos srities.

Įvadas

Teroristinį išpuolį, kai lėktuvas rėžėsi į Prekybos centrą Niujorke 2001 m. rugsėjo 11 d., dabar įprasta laikyti ta data, kuri pakeitė tarptautinių santykių raidą. Idealistai tą įvykį vertina kaip prielaidą, kuri suvienytą visą civilizuotą pasaulį prieš iškilusią bendrą grėsmę – terorizmą. Realistai skeptiškesni ir nelinkę patikėti, kad tarp valstybių išnyktų įprastinės varžybos dėl galios. Į Rusijos užsienio politiką po 2001 m. rugsėjo 11 d. dažnai žiūrima kaip į minėtos dilemos katalizatorių. Manoma, kad nuo to, kokią politiką ves Rusija – ar susivienys su labiausiai išsivysčiusiomis pasaulio valstybėmis prieš barbarizmo apraiškas, ar naudosis situacija, siekdama atgauti turėtą galią, – nemaža dalimi priklausys ir tolimesnių tarptautinių santykių pobūdis. Tokia nuomonė yra pakankamai paplitusi net ir dabar, kai Rusija jau nebėra supergalybė, galinti diktuoti pasauliui savo madas¹.

Dabar dažnai minimas faktas, kad Rusijos prezidentas Vladimiras Putinas pirmas po teroristinių išpuolių paskambino JAV prezidentui George'ui W. Bushui ir pareiškė užuojautą bei solidarumą. Idealistai šį faktą traktuoja kaip gairę, liudijančią apie fundamentalų strateginį Rusijos saugumo bei užsienio politikos pokytį, pradedantį naują santykių epochą tarp Rytų ir Vakarų bei konkrečiai tarp Vašingtono ir Maskvos. Atsirado net nuostata, kad rugsėjo 11-oji vėl atkūrė bipoliarinę sistemą. Tik dabar viename poliuje atsidūrė JAV ir visos kitos Antiteroristinės koalicijos narės, tame tarpe ir Rusija, o kitame poliuje – barbariškos valstybės bei tarptautinės teroristinės organizacijos².

Vėl ėmė skambėti garsūs pareiškimai apie Šaltojo karo pabaigą, tarsi užmiršus, kas buvo sakoma prieš dešimtmetį. Po to atsirado patikslinimai. Baigėsi esą ne Šaltasis karas, bet „laikotarpis po Šaltojo karo“, tai yra prasidėjusi „po po Šaltojo karo era“ (post–post–Cold War era)³. Tiesa sakant, net keista, kaip tokia optimistinė sofistika galima pateikti rimtu veidu postmodernioje epochoje.

¹ Charakteringa iliustracija: 2002m. spalio mėn. lankydamasis Maskvoje Izraelio ministras pirmininkas A. Sharonas Rusiją įvardijo kaip supervalstybę. Nors visiems yra žinoma, kad dabartiniu metu Rusija pagal savo ekonominį pajėgumą gali lygintis tik su tokiomis šalimis kaip Olandija ar net Portugalija.

² Viewpoints// Security Dialogue, vol. 32, no. 4, Dedember 2001, 499–509.

³ Graeme P. Herd, Ella Akerman, Russian Strategic Realignment and the Post–Post–Cold War Era?// Security Dialogue, vol. 33, no. 3, September 2002, 358.

Skeptikai nelieka skolingi. Jie abejones grindžia tokiais argumentais: ko galima tikėtis iš prezidento, KGB kadro karininko, kurio viena iš pirmųjų prezidentavimo iniciatyvų buvo SSRS himno sugražinimas, kuris per savo valdymo laikotarpį griebėsi brutalaus Čečenijos prijungimo ir transformavo Rusijos politinę sistemą autoritarizmo link? Kaip galima tikėti Maskvos pareiškimais apie gerą valią Vakarų atžvilgiu, kai tik prieš metus, Putinui valdant, buvo priimtos naujos saugumo bei užsienio politikos strategijos, orientuotos į Rusijos „ypatingo kelio“ paiešką ir savo dvasia priešiškos Vakarams?⁴. Neatsitiktinai pasklido anekdotas, kad Putinas suskubė pareikšti G. Bushui užuojautą dar... iki rugsėjo vienuoliktosios.

Realistai, samprotaudami apie Putino deklaruotą Rusijos užsienio politikos kursą į suartėjimą su Vakarais, buvo linkę traktuoti jį tik kaip laikiną, konjunktyvinę, viso labo grįstą tik *quid pro quo* išskaičiavimais dėl Čečenijos, dėl Baltijos valstybių bei dėl aktualių Rusijai finansinių klausimų.

Praėję metai po 2001 m. rugsėjo 11-osios per trumpas laiko tarpas, kad galima būtų vienareikšmiškai patvirtinti arba paneigti aukščiau pateiktas traktuotes. Per praėjusius metus galima rasti prieštaringų argumentų. Kita vertus, tokie argumentai suteikia tam tikrą galimybę spręsti apie Rusijos užsienio politikos tendencijas.

1. Patirtis

Po SSRS žlugimo naujoje Rusijos užsienio politikoje atsirado viena didelė problema. Nebeatitiko realios Rusijos galimybės su šalyje tebevyraujančiomis buvusios pasaulinės galios nuotaikomis⁵. Tokią problemą buvo galima spręsti įvairiai. Pirmasis posovietinis Rusijos užsienio reikalų ministras Andrejus Kozyrevas minėtą neatitikimą bandė savotiškai dangstyti. Žinia, kad pradžioje po Šaltojo karo pasaulyje vyravo idealistinės vizijos apie principinių prieštaravimų tarp Rytų ir Vakarų išnykimą, apie visuotinę liberalios demokratijos plitimą, apie institucionalizmą, kaip pagrindinę būsimos tarptautinės sistemos paradigmą ir pan. Todėl nenuostabu, kad Kozyrevas Rusijos silpnumą bandė dangstyti, pabrėžtinai dažnai dalyvaudamas bendrose akcijose su Vakarų didžiosiomis valstybėmis bei konstruodamas naujas tarptautines institucijas, kuriose turėjo „tirpti“ atskiros valstybės galia bei negalia. Kurį laiką iliuziją, kad naujoji Rusija tai beveik tokia pat galinga valstybė, kokia buvo SSRS, padėjo palaikyti ir Vakarų lyderiai, ypač tuometinis JAV prezidentas W. Clintonas. Buvo net tam tikras „medaus mėnuo“ santykiuose tarp Vašingtono ir Maskvos⁶. Tačiau tiesa vis viena aiškėjo, o rusai vis labiau ėmė jausti, kad jie gyvena nebe tokioje šaly, kurios visi bijo arba gerbia. Prisdėjo ir vidinės transformacijos sunkumai bei ekonominės politikos nesėk-

⁴ Česlovas Laurinavičius, Raimundas Lopata, Valdžios perdavimas įvyko, o kas toliau?// Tarptautinė politika: komentarai ir interpretacijos, Vilnius, Eugrimas, 2002, p.153–155; Vladas Sirutavičius, Iš Kremliaus vėl girdėti didžiavalstybinės melodijos.// Ten pat, 151–158.

⁵ Richardas Krickus, Rusijai būtina visam laikui atsikratyti didybės sindromo// Lietuvos rytas, 2002 03 02, Nr. 50.

⁶ S. Neil MacFarlane, Russia, the West and European Security// Survival, vol. 35, no. 3, Autumn 1993, 3–25; Marek Menkiszak, Wybrane zagadnienia problematyki bezpieczenstwa Federacji Rosyjskiej// Polska i Rosja. Strategiczna sprzeczność i możliwości dialogu. Red. A.Magdżiak–Miszewka, Warszawa, 1998, 128–130; Raimundas Lopata, Tarptautinių santykių istorija, Vilnius, ARLILA, 2001, 80.

mės. Kalbę dėl sunkumų bei užgautų ambicijų tapo madinga versti Vakarams apskritai ir Jungtinėms Amerikos Valstijoms konkrečiai. Kozyrevas buvo apkaltintas už beapeiliacinio bendradarbiavimo su Vakaramis kursą. Esą tas kursas tik nusmugdęs Rusijos autoritetą ir pasitarnavęs JAV, kad ši vienvaldiškai įsigalėtų pasaulyje.

Kozyrevą pakeitęs Jevgenijus Primakovas atstovavo realios *politicos* (angl. *real politik*) tradicijoms. Jo užsienio politikos koncepcija rėmėsi principu: pasaulis turįs būti ne vienapolis, bet daugiapolis. Tai reiškė, kad Rusija privalo ne tiek bendradarbiauti su JAV, kiek stengtis visomis įmanomomis priemonėmis riboti jų galią. Kaip atsvarą Amerikai Primakovas ėmė formuoti įvairias sąjungas bei geopolitinius blokus iš priešišku Vakarams valstybių⁷. Taip atsirado vadinamasis „Šanchajaus šešetas“, buvo atnaujinti strateginiai ryšiai su Iraku, Iranu, Libija, Šiaurės Korėja. Taigi Rusija ėmėsi tradicinės jėgų balanso (arba „nulinės sumos“) politikos. Tuo pačiu propaguotas Rusijos kaip Eurazijinės galios įvaizdis. Trumpai tariant, Primakovo užsienio politika didino atotrūkį tarp Rusijos ambicijų ir realių galimybių. Tokia politika tenkino nacionalistų bei vadinamųjų „*deržavninkų*“ vizijas, ir Primakovo autoritetas šalyje sparčiai augo. Tačiau Kosovo krizė 1999 m. pavasarį (kuomet Rusija provokatoriškai nutraukusi ryšius su Vakaramis atsidūrė izoliacijoje) apnuogino Rusijos užsienio politikos silpnumą labiau nei kas nors anksčiau. Ir ta krizė faktiškai liudijo Primakovo strategijos žlugimą.

Atėjęs į valdžią, Putinas, remdamasis pirmtakų patirtimi, galėjo būti padaręs tokias išvadas: konfliktuoti su Vakaramis – beprasmiška, tačiau bendradarbiauti su Vakaramis, neturint šalies viduje autoriteto – rizikinga. Šiaip ar taip Putinas pirmiausia ėmė telkti valdžią savo rankose. Pasinaudojęs teroro aktais Maskvoje bei Volgodosne, jis ryžtingai pradėjo naują karą Čečenijoje. Karas skatino nacionalizmą bei šovinizmą, o tokiu laikotarpiu Putinui tapo paranku varžyti demokratines laisves ir konstruoti vadinamą „valdžios vertikalę“. Iš Vakarų plūstelėjo kritikos banga. Tačiau kiek kilo Putino reitingai Rusijoje, tiek silpo kritika ne Rusijoje.

Užsienio politikoje Putinas pradžioje vengė ryškesnių pokyčių. Pirmieji jo vizitai – į Kiniją, Šiaurės Korėją, Kubą – puikiai derėjo prie jo vidaus politikos. Tačiau tie vizitai, galimas daiktas, tik patvirtino išvadą, kad Rusijos modernizacijos perspektyva galima bendradarbiaujant su Vakaramis, o ne su atsilikusiomis bei agresyviomis valstybėmis.

Žinia, santykiai su Vakaramis po Primakovo bei prezidento Boriso Jelcino nesėkmių buvo pašliję. Juos atnaujinti trukdė vidaus bei išorės aplinkybės. Šia prasme teroro išpuoliai Niujorke bei Vašingtone tapo gera proga pokyčiui. Užsienio politikos požiūriu, solidarizavimasis su Amerika tuo metu atitiko viso civilizuoto pasaulio orientaciją. Tuo tarpu, vidaus politikos požiūriu, teroro aktų pasmerkimas – kur jie bebūtų – puikiai derėjo su vadinamąja antiteroristine kampanija prieš Čečeniją.

Beje, pažymėtina, kad Putino solidarizavimuisi su Amerika toli gražu ne visi Rusijoje pritarė, o kai kurie savo nepritarimo ir neslėpė. Generaliteto atstovai (Leonidas Ivašovas) bei liberalai demokratai (Leonidas Mitrofanovas) paramą Amerikai įvardijo kaip „geopolitinę savižudybę“. Jų nuomone, islamistų atlikti teroro aktai prieš JAV esą ženklina Vakarų demokratijos agoniją, todėl Rusijai geriausia būtų likti nuošaly ir išlaukti momento, kada ji galėsianti tapti pasaulyje vienvalde.

⁷ Leszek Buszynski, *Russia and the West: Towards Renewed Geopolitical Rivalry?*//*Survival*, vol. 37, no. 3, Autumn 1995, 104–125; Irina Kobrinskaja, *Czy Zachod może zaakceptować Rosyjskie koncepcje bezpieczeństwa?*//*Polska i Rosja*, 124–125.

Apskritai tikėtina, kad Putinas dar iki rugsėjo 11-osios buvo apsisprendęs sukti į Vakarus⁸. Tačiau neaišku, kiek toli jis planavo eiti. Vargiai jis planavo tokią strateginę orientaciją, į kurią savo laiku pasuko Vokietiją Konradas Adenaueris. Greičiausiai Putinas būtų ėjęs tarp Kozyrevo ir Primakovo paliktų pėdsakų.

2. Žingsniai bendradarbiavimo su Vakaraais link

Talibų sutriuškinimas

Vieni pirmųjų Putino žingsnių bendradarbiavimo su Vakaraais linkme buvo konkreti parama amerikiečiams, kai šie triuškino Afganistano talibus – terorizmo židini. Tiesa, tie žingsniai nevienodai vertinami.

Kada Rusija nedarė kliūčių pradėti karo veiksmus prieš Afganistaną (nors per JTO Saugumo tarybą tą formaliai galėjo daryti), tokį Rusijos elgesį galima buvo interpretuoti kaip norą įtraukti amerikiečius į rizikingą karą. Tuomet daugelis rusų generolų bei politikų atvirai prognozavo, kad Amerika Afganistane įklimps ir atsidurs panašioje krizėje, kaip savo laiku buvo atsidūrusi dėl karo Vietname. Žinia, įvyko kitaip. Talibai buvo sutriuškinti greit ir efektingai. Tokiu būdu JAV Afganistane dar kartą įrodė savo neprilygstamą karinę galią, o aukščiau minėti prognozuotojai turėjo nuryti skaudžią piliulę.

Kremlius, ryškėjant strateginei įvykių eigai Afganistane, nekeitė nusistatymo bendradarbiauti JAV vadovaujamoje Antiteroristinėje koalicijoje. Tikėtina, kad nemaža dalimi dėl to šiaurės Afganistane veikusias opozicines talibams jėgas pavyko panaudoti naujos Afganistano politinės sistemos kūrimui⁹. Tiesa, ir tą žingsnį galima buvo paaiškinti tradicinio realizmo motyvu. Rusija nesijautė saugi talibų kaiminystėje, ypač turint omeny pastarųjų ryšius su čečenu kovotojais. Todėl atrodė visiškai suprantamas Kremliaus noras, tegul ir JAV galios demonstravimo sąskaita, susilpninti islamiškojo radikalizmo spaudimą iš pietų. Kaip pasakė Maskvos Strateginių tyrimų instituto direktorius A. Konovalovas, Putinas savo politiką dėl Afganistano „pirmą kartą sugebėjo nupirkti saugumą ne už rusų kraują, bet už JAV mokesčių mokėtojų pinigus“. Kita vertus, sprendžiant iš Rusijos rodomo aktyvumo, prisidedant prie normalaus gyvenimo Afganistane, atkūrimo, galima prognozuoti, kad ateity tas aktyvumas bei įtaka tik augs. Taigi elementaraus pragmatizmo pagalba Putinas Afganistane gali pasiekti tai, ko sovietiniai lyderiai nepasiekė per dešimtmetį trukusį karą.

Tačiau dar vienas žingsnis – leidimas (ar neprieštaravimas) amerikiečiams kurti savo bazes buvusiose sovietinėse Vidurinės Azijos Respublikose bei Gruzijoje – jau aiškiai nebeatitiko tradicinės politikos. Tiesa, ir šis žingsnis siejamas su Afganistano kampanija bei su islamiškojo radikalizmo pavojumi. Vis dėlto, amerikietiš-
kų karinių pajėgų išsileidimas į vadinamąją Nepriklausomų Valstybių Sąjungą jau reiškė praktišką bei betarpišką karinį bendradarbiavimą su buvusiu strateginiu var-

⁸ Graeme P. Herd, Ella Akerman, min. veik.

⁹ Arminas Norkus, Maskvos žaidėjai – įgudę// Lietuvos rytas, 2002 09 07, Nr. 207

žovu Nr. 1 iki tol, atrodytų, vienvaldėje „Maskvietiškos Monro“ doktrinoje. To nebuvo net per vadinamąjį Didįjį Tėvynės karą.

Beje, verta atkreipti dėmesį į tai, kad JAV skverbimasis vyksta pagal Rusijos pietinių sienų perimetrą. Pastaroji tendencija ypač gąsdina rusų geopolitikus. Jie baiminasi, kad iš Vakarų besiplečianti NATO susijungs su vadinamu „GUUAMu“ (regioniniu junginiu, apimančiu Moldaviją, Ukrainą, Gruziją, Azerbaidžaną, Uzbekiją), ir Rusija atsidurs apsuptyje žiede – tarsi pagal JAV geopolitikos klasiko Alfredo Mahano „anakondos“ scenarijų. Suprantama, kad tokie bei panašūs scenarijai tik stebina Kremliaus pozicijos originalumu.

Nėra pakankamai aiški sprendimų priėmimo dėl aukščiau minėtų žingsnių technologija. Tam reiktų specialaus tyrimo. Akivaizdu viena – visiems tiems žingsniams Rusijoje buvo jaučiama didelė opozicija – ypač dėl JAV karinių bazių buvusioje SSRS teritorijoje. Tačiau procesas vyko, nes paramą tam teikė pats prezidentas Putinas. Pavyzdžiui, pasklidus informacijai apie Amerikos kariškių dislokaciją Gruzijoje 2002 m. vasario pabaigoje Rusijos užsienio reikalų ministerija net įtekė protestą JAV vyriausybei. Tačiau netrukus po to prezidentas Putinas viename iš savo viešų pasisakymų faktiškai tą protestą paneigė, pareikšdamas, kad nematęs nieko bloga, jei amerikiečiai dalyvaus antiteroristinėje akcijoje Kaukaze, kaip ir Vidurinėje Azijoje¹⁰. Tokia įvykių eiga priminė garsiuosius revoliucinius „perestroikos“ laikus, kuomet Michailui Gorbačioviui, pradėjus nestandartinius politinius ėjimus, kartu ėmė reikštis sovietinių institucijų veiksmų nesuderinamumas. Tačiau tokia situacija kartu priminė ir vadinamąjį „Gorbačiovo sindromą“, reiškiantį valstybės lyderio populiarumo išaugimą užsienyje, bet tuo pačiu to paties lyderio pavojingą atitrūkimą nuo savo valstybėje vyraujančių nuostatų.

Putinas, bent kol kas, Gorbačiovo likimo išvengė. Buvo galima stebėti savotišką reiškinį. Viena vertus, pagal nuotaikas Rusijoje buvo aišku, kad visuomenė nepritarė nuolaidoms Amerikai. Ir priešiškus jai augo. Pavyzdžiui, dėl sportininkų pasirodymų vertinimo Žiemos olimpiadoje Salt Lake Siti Maskvoje buvo kilusi vos ne antiamerikietiška isterija¹¹. Tačiau, kita vertus, beveik neteko girdėti, kad nepritarimas naujai Rusijos užsienio politikai būtų susietas su prezidentu Putinu. Tuo pačiu reitingai liudijo, kad Putinas yra pakankamai populiarus. Šis atvejis reikalauja specialaus socialinio-psichologinio tyrimo, bet akivaizdu viena – jis liudija apie autoriteto svarbą Rusijoje.

Priešraketinės sistemos klausimas

Žinia, kad G. W. Busho jaunesniojo vadovaujama respublikonų administracija nuo pat savo valdymo pradžios rėmė priešraketinės sistemos kūrimą. Praktiškai tai reiškia naujas milžiniškas išlaidas. JAV ekonominis bei technologinis potencialas suteikia amerikiečiams tokią prabangą, tačiau jokia kita valstybė, įskaitant ir Rusiją, to sau leisti negali. Jeigu amerikiečiams pavyktų tokią sistemą sukurti, Rusijai tai

¹⁰ Česlovas Iškauskas, Rusija nenori dalytis su JAV Kaukazu// Lietuvos rytas, 2002 03 04, Nr. 51; The Bush and Putin Encore//Newsweek, May 27, 2002, 20–23.

¹¹ Olimpiados metu garsus artistas Zadornovas per televizijos laidą demonstratyviai suplėšė JAV vizą, Dūmoje buvo priimta antiamerikietiška rezoliucija, viešai užsipultas Grigorijus Jevlinskis, vienas iš nedaugelio bandęs raminti aistras, ir pan.

reikštų, kad jos turimas raketinis branduolinis potencialas nebegarantuotų jai strateginio pariteto su JAV vadinamos abipusio garantuoto sunaikinimo (Mutual Assured Destruction, MAD). Kitaip tariant, Rusija prarastų paskutinį atributą, palaikantį jos, kaip supervalstybės, įvaizdį.

Priešintis tokiai perspektyvai Rusija galėjo dvejopai. Pirmiausia naudojantis įprastomis nuo sovietinių laikų propagandinėmis priemonėmis bei diplomatiniais kanalais, galima buvo skatinti atskirų šalių nepasitenkinimą priešraketinės sistemos planais ir pasaulyje formuoti tokią nuomonę, kad JAV nesiryžtų pasitraukti iš priešraketinį skydą draudžiančios kurti 1972 m. Sutarties (Anti-Ballistic Missile Treaty; ABM). Antra, suveržus savo piliečių diržus galima buvo mėginti palaikyti išlikusį strateginių raketų potencialą (apie 6000 kovinių galvučių) arba net jį plėsti. Tiesa, abu aprašyti atvejai tikriausiai būtų nepavykę. Tačiau galima konstatuoti, kad Putinas minėtų galimybių neišnaudojo.

2001 m. pabaigoje, G. W. Bushui pareiškus apie pasitraukimą iš 1972 m. Sutarties, Putino reakcija buvo santūri. Tai jis pavadino klaida, tačiau kartu išreiškė viltį, kad JAV vyriausybės sprendimas nepakenks abiejų šalių santykiams. Buvo akiivaizdu, kad Putinas susitaikė su realybe, jog Amerika tampa strategiškai neapvejama. Jis net neišnaudojo turėto propagandinio rezervo apeliuoti į europiečius, nepatenkintus vienašališkais amerikiečių veiksmais. Pasak karo eksperto Aleksandro Golco pasisakymo per vieną iš televizijos laidų „Vremena“, Putinas dėl tokios savo pozicijos gavo bene šimto aukštų Rusijos karininkų pasirašytą protesto laišką.

2002 m. gegužės mėn. Putinas su Bushu pasirašė naują strateginio ginklo mažinimo sutartį, vadinamą START–3, pagal kurią abi pusės įsipareigojo sumažinti savo branduolinių galvučių skaičių nuo 6000 iki 2200–1700. Tuo metu rusų politiniai komentatoriai teigė, kad sutarties pasirašymas reiškę nuolaidą iš amerikiečių pusės. Mat pradžioje jie apskritai tokios sutarties nenorėję. O pats sutarties pasirašymo faktas demonstruoja, kad JAV ir Rusija vis dar tebėra vertos viena kitos raketinės ginkluotės srityje. Tačiau galimas ir kitoks sutarties vertinimas. Faktiškai sutartis liudija, kad Rusija atsisakanti planų forsuoti savo kovinių galvučių kiekį.¹² Vadinasi, ji nebegrasins amerikiečiams, kad žūt būt juos sunaikins. Regis, dėl to po minėtos sutarties pasirašimo kartojosi kalbos apie esminę šaltojo karo epochos pabaigą. Kitaip tariant, sutartis reiškia, kad atsitraukiama nuo vieno pagrindinių Šaltojo karo parametrų – abipusio garantuoto sunaikinimo (MAD).

Santykių su NATO atnaujinimas

Rugsėjo 11-osios įvykiai pasitarnavo ir atnaujino Rusijos ir NATO santykius, nutrūkusius po Kosovo krizės 1999 m. pavasarį. 2001 m. spalio 3 d., apsilankęs NATO būstinėje Briuselyje, Putinas net užsiminė apie Rusijos galimybę įstoti į tą organizaciją. Po pusės metų formaliai tai ir atsitiko: 2002 m. gegužės 27 d. Romoje buvo įkurta bendra NATO ir Rusijos taryba. Taryboje generolai gali susėsti už vieno stalo su NATO šalių atstovais, kaip lygūs su lygiais, pagal vadinamąjį „20“ formatą ir svarstyti įvairiausias tarptautinės politikos bei saugumo klausimus.

¹² Josef Goldblat, The 2002 treaty on Strategic Offensive Reductions// Security Dialogue, vol. 33, no.3, September 2002, 391–392.

Tiesa, Taryboje Rusija neįgijo veto teisės, sprendžiant aljanso plėtros bei atskirų jo narių saugumo klausimus. Be to, rusai neišsuderėjo norimų teisių ginklų pardavimo srity¹³. Todėl daug kas Rusijoje reiškė abejones dėl naujo instituto prasmės. Tačiau vykstanti diskusija liudijo, kad Kremlius yra tvirtai apsisprendęs bendradarbiauti su NATO. Beje, vykstant deryboms dėl Tarybos prerogatyvų, vėl buvo galima pastebėti Rusijos atskirų institucijų pozicijų nesiderinimą – panašiai kaip ir JAV bazių Užkaukazėje bei Vidurinėje Azijoje klausimu¹⁴.

Ypač sudėtinga Rusijai yra NATO plėtros problema. Tiesa, dar per Lietuvos prezidento Valdo Adamkaus vizitą į Maskvą 2001 m. pavasarį buvo galima pastebėti, kad Rusijos vadovybė linkusi susitaikyti su Baltijos valstybių naryste aljanse. Nors dėl to Rusijoje taip pat kilo stiprus nepasitenkinimas. Vyko savotiška „vanagų“ ir „balandžių“ kova. „Vanagai“, tai yra daug Rusijos politinio privilegijuoto sluoksnio atstovų (Sergejus Rogovas, Večiaslavas Nikonovas, anksčiau minėtas Ivašovas ir kt.) kartas nuo karto reiškė nedviprasmiškas užuominas savo vadovybei, kad ji turėtų susieti Rusijos išjungimą į Antiteroristinę koaliciją su NATO plėtros sustabdymu. Jie reikalavo Baltijos valstybių narystę aljanse susieti su konvencinės ginkluotės apribojimo sutarties išplėtimu Rytų Pabaltijo regionui. (Beje, pastarasis rusų reikalavimas sulaukė pritarimo ir iš kai kurių sąjungininkių pietinėje pusėje. Tačiau nugalėjo amerikiečių nuomonė, kad Baltijos valstybių narystę aljanse ir konvencinės ginkluotės ribojimo klausimai nesusiję). Trumpai tariant, įvykusį santykių su NATO atnaujinimą daug kas Rusijoje suprato kaip dar vieną nuolaidą Vakarams.

Tuo tarpu „balandžiai“ argumentavo, kad besikeičiančioje tarptautinėje situacijoje NATO praranda savo reikšmę ir nebėra prasmės laužyti ietis dėl jo plėtros¹⁵. Tokiai argumentacijai būta pagrindo. Antiteroristinės kampanijos įkarštyje JAV administracija skeptiškai atsiliepė apie NATO bei prezidento Busho deklaruota orientacija į naujo tipo „lanksčias koalicijas“ kovoje su terorizmu. Tai iš tikrųjų sustiprino abejones dėl paties aljanso perspektyvos. „Į kokią NATO mes stojame?“, – pasigirdo klausimai Baltijos valstybėse¹⁶. Dėl antiteroristinės kampanijos prasidėjo globalinis jėgų persigrupavimas ir dėl JAV suartėjimo su Rusija kilo pagrįstas klausimas – kokią formą ir esmę turėtų įgyti transatlantinė ašis? Kokia bebūtų iš tikrųjų NATO ateitis, bet ši diskusija Rusijoje tam tikra prasme sušvelnino aljanso plėtros problemą, kuri daugeliu atvejų tėra tik psichologinė¹⁷.

¹³ <http://www.ng.ru/politics/2002-05-28/2-friendship.html>

¹⁴ Richardas Krickus, NATO ateitis jau tapo ir Rusijos rūpesčiu// Lietuvos rytas, 2002 04 27, Nr.96.

¹⁵ „Mes manome, kad NATO – jau praeitis. Ši organizacija nedalyvavo Afganistano kare, nes veikia labai konservatyviai. Rusai pirmajame karo etape būtų buvę kur kas efektyvesni“, – sakė vienas nenorėjęs būti įvardintu Kremliaus valdininkas.

¹⁶ Ričardas Gavelis, Į kokią NATO stoja Lietuva// Veidas, 2002 06 06, 54.

¹⁷ Arkady Moshes, The Double Enlargement, Russia and the Baltic States// Working Paper, 2002/4.

Strateginių žaliavų klausimas

Dėl islamiškojo radikalizmo aštrėjant padėčiai Artimuosiuose Rytuose, JAV buvo privestos persvarstyti regionų prioritetus, iš kurių jos gauna pagrindinį kiekį energetinių žaliavų. Kiek žaliavų turi Artimieji Rytai, tiek pat žaliavų gali turėti ir Rusija. Todėl JAV–Rusijos santykius vis labiau veikia vadinamasis geoenergetinis aspektas¹⁸. Pastaruoju metu aktyviai ruošiamasi pradėti tiesiogiai gabenti naftą tankeriais iš Rusijos į JAV per Murmansko ir Tolimųjų Rytų uostus. Atitinkamai ėmė keistis ir politika tų subjektų atžvilgiu, kurie vienaip ar kitaip dalyvautų, kai JAV ir Rusijos bendradarbiaus geoenergetinėje srityje.

Kai prezidentu tapo Putinas, Rusija nustojo blokuoti tarptautinį susitarimą dėl Kaspijos jūros naftos atsargų eksploatavimo, ir po daugiau kaip ketverius metus vykusių derybų 2002 m. vasarą atsivėrė galimybė nutiesti naftotiekį per Azerbaidžaną, Gruziją ir Turkiją į Viduržemio jūrą (Baku–Tbilisi–Ceyhanas). Rusija ir JAV turėtų tapti to naftotiekio garantu. Tuo pat metu buvo pasirašyta daug dvišalių susitarimų tarp Rusijos ir Kazachstano, tarp Rusijos ir Azerbaidžano bei tarp Rusijos ir Ukrainos dėl naftos ir dujų transportavimo į Vakarų. Rusija taip pat norėtų prisidėti prie kaimynių, kurios jau nuo seno aprūpina Vakarų energetinėmis žaliavomis.

Čia ypač verta pažymėti Putino aktyvumą Ukrainos atžvilgiu. Per 2002 m. pirmą pusmetį jis susitiko su Ukrainos prezidentu Leonidu Kučma net penkis kartus. Pasiėkti susitarimai liudija, kad Putinas sutarė ir Rusija nebeprisitarauja dėl dujų gabenimo iš Rusijos į Vakarų per Ukrainą. Mat anksčiau buvo planuota dujotiekį tiesti per Baltarusiją. Ar tai reškia, kad Rusija neblokuos ir nešantažuos tų, kurie bendradarbiauja su Vakarais (Ukrainos, Kazachstano ir kt.), nepalaikys toliau parazituojančio ir anti-vakarietiško Lukašenkos režimo Baltarusijoje? Šiaip ar taip, būtent nuo 2002 m. vasaros Putino ir Lukašenkos nesutarimai iškilo į viešumą. Atrodo, kad pagrindinė tų nesutarimų priežastis – Lukašenkos atsisakymas privatizuoti naftos bei dujų įmones Baltarusijoje, į kurias realiausiai pretendavo Rusijos kompanijos. Pavyzdžiui, naftos perdirbimo įmonę Mozyre – potencialiai stambiausią tokio tipo įmonę regione – norėjo pirkti kompanija „Jukos“ (apie tai plačiau žr. Raimundo Lopatos str.).

Energijos žaliavų transportavimo iš Rusijos į Vakarų šalis kontekste galima prisiminti ir Mažeikių naftos perdirbimo gamyklos likimą. Žinia, kad dar 1999 m. gamykla buvo parduota JAV kompanijai „Williams“, kuri tikėjosi, kad atsigabens iš Rusijos naftą, ją perdirbs ir pelningai parduos į Vakarų rinkas. Lietuva, beje, parduodama įmonę, suteikė „Willijams“ kompanijai ypatingai palankias sąlygas. Taip buvo siekiama, kad amerikiečiai įsitvirtintų regione ir geopolitiškai.

Beveik trejus metus verslas nejudėjo iš vietos, nes Rusija pusės buvo blokavo naftos gabenimą į Mažeikius. Galima spėti, kad ši situacija pasikeitė tik po prezidentų Busho ir Putino susitikimų 2001 m. rudenį – 2002 m. pavasarį. Šiaip ar taip, 2002 m. birželio mėn. „Williams“ pagaliau pavyko už dalį įmonės akcijų susitarti su Rusijos bendrove „Jukos“ dėl naftos pristatymo. Tačiau viskas tuo nesibaigė. Po susitarimo nepraėjo nė du mėnesiai ir „Williams“ apskritai pasitraukė, užleisdamas visas pozicijas „Jukos“.

¹⁸ Viename savo interviu rusų politologas Sergejus Karaganovas pareiškė: „Amerikiečiai supranta, kad prasidėjo daugumos arabų režimų žlugimo procesas. Todėl didės Rusijos bei jos naftos vaidmuo“// Financial Times, 2002 03 18.

Tokį slaptą susitarimą galima bandyti aiškinti specifinėmis aplinkybėmis, susijusiomis su „Williams“ kampanijos vidaus finansinėmis problemomis pačioje Amerikoje. Tačiau atidžiau išsižūrėjus, nesunku pastebėti, kad panašiai rusų naftos bei dujų kompanijos tvirtina savo pozicijas ir kitose Vidurio Rytų Europos valstybėse: Lenkijoje, Čekijoje, Slovakijoje, Vengrijoje net Slovėnijoje.¹⁹ Taigi Rusijos įtaka plečiasi link Baltijos ir Viduržemio jūrų baseinų. Prisiminus istoriją bei Rusijos geopolitines teorijas, taip pat raginimą iš Vakarų – netrukdyti Rusijos energetiniam tranzitui – peršasi tokia pastarųjų procesų interpretacija – Rusija be tankų ir be didesnio triukšmo, regis, pradėjo spręsti vieną iš labiausiai puoselėtų savo geopolitinių siekių: būti Vidurio Rytų Europos regiono dalimi, turėti įtakos Europos kontinentui ir galimybę prieiti prie pasaulinių vandenų.

3. Žingsniai atgal

Nuo 2001 m. rugsėjo iki 2002 m. vasaros Rusija keitė užsienio politiką. Dauguma pačioje Rusijoje tai suprato kaip vienašališkas nuolaidas Vakarams ir visų pirma Jungtinėms Amerikos Valstijoms. Tačiau nuo 2002 m. vasaros, bendraujant su Vakaramis, buvo jaučiama krizė.

2002 m. birželio pradžioje prezidentas Putinas išvyko į vadinamosios „Šanchajaus šešiukės“ vadovų susitikimą. Šis žingsnis liudijo, kad Rusija, nors ir po tam tikros pertraukos, nelinkusi užmiršti svertų, kuriuos savo laiku bandė naudoti prieš Vakarus ir ypač prieš JAV. Įdomi buvo prezidento Busho reakcija: prasidėjus „Šanchajaus šešiukės“ susitikimui jis asmeniškai paskambino Putinui ir pranešė šiam gerą žinią, kad Rusijai pagaliau suteikiamas rinkos šalies statusas²⁰. Taigi Bushas suskubo gražinti seną skolą tuo pačiu lyg patvirtindamas, kad Amerikai Rusija yra reikalinga.

Tuo tarpu Rusija „žingsniuojanti atgal“, nesustojo. Būtent nuo vasaros pradžios vėl į viešumą iškeltos pastarojo laikotarpio garsiausios bylos: Gruzijos sąsajos su terorizmu ir „koridorius“ į Kaliningrado sritį. Liepą įtampa sumažėjo, tačiau rugpjūtį Maskvos tonas vėl paaštrėjo. Gruzijos tema ypač aktyviai ėmė kalbėti Rusijos gynybos ministras Sergejus Ivanovas. Jis beveik kasdien ėmė rodytis per televiziją ir pasakydavo ką nors karingo. Pavyzdžiui, rugpjūčio 8 d. jis pabrėžtinai aštriai atsiliepė apie Gruziją, pavadindamas jos politiką „dviveide“. Gruziją puolė ir kitomis dienomis. O rugpjūčio 16 d. tas pats Ivanovas netikėtai pareiškė, kad Rusija nesiruošia naikinti savo garsiųjų raketų SS-18 („satana“)²¹. Buvo akivaizdu, kad demonstruojama jėga, tik nebuvo aišku, kokie tokios akcijos tikslai.

Rugpjūčio 18–19 d. per masinės informacijos priemones pasklido žinia, kad Rusija neva ruošia milžinišką bendradarbiavimo sutartį su Iraku už 60 milijardų dolerių sumą. Kadangi tuo metu JAV jau atvirai rengėsi karui prieš Iraką, tai minėtą žinią galima buvo suprasti kaip nedviprasmišką užuominą – už kokią sumą Rusija sutiktų parduoti Iraką. (Beje, užbėgant už akių, galima pastebėti, kad po kurio laiko, tai yra jau spalį, Vašingtonas neva atsiliepęs į tą Rusijos užuominą ir pasiūlęs nubraukti sovietines skolas, jei Rusija neprieštarautų JTO Saugumo taryboje dėl karo veiksmų prieš Iraką)²².

¹⁹ Audrius Bačiulis, Kol žvalgėmės į Vakarus, atėjo rusai// Veidas, 2002 08 29, 24–26.

²⁰ Rusijos televizijos laida „Post skriptum“, 2002 06 07.

²¹ Rusijos televizijos laida „Vremia“.

²² Laida „Post skriptum“.

Rugpjūčio pabaigoje į Pekiną išvyko Rusijos premjeras Michailas Kasjanovas. Pasak pranešimų, jis ten sėkmingai vedė derybas ginklų prekybos klausimu. O į Rusiją atvyko Šiaurės Korėjos lyderis Kim Jong Ilas. Vladivostoke jį draugiškai pasveikino pats Putinas. Oficialiai tartasi dėl geležinkelio, jungiančio Sibirą su Pietų Korėjos uostais, ir dėl jo tranzitinės linijos per Šiaurės Korėjos teritoriją. Tačiau šis vizitas turėjo potekstę ir tai buvo signalas Vašingtonui, kad Rusija turi savo nuomonę dėl vadinamųjų „blogio ašies“ valstybių.

Atsakydamas į tokius Rusijos užsienio politikos žingsnius, JAV gynybos ministras Donaldas Rumsfeldas viešai prabilo apie krizę tarp Maskvos ir Vašingtono. Pasak Rumsfeldo, kai Maskva skelbia savo santykius su tokiomis šalimis kaip Irakas, Sirija, Kuba ar Šiaurės Korėja, ji nori visam pasauliui pasakyti, kad nesibodi bendradarbiauti su teroristinėmis šalimis²³.

Dividendai

Nepaisant aštrių Rumsfeldo žodžių, situacija buvo ne tokia, kad Rusiją būtų galima atriboti nuo kitų valstybių ar tiesiog ją ignoruoti, kaip tai atsitiko per Kosovo krizę. Vašingtonas tuo metu jau buvo pakankamai susiejęs savo strategiją Artimuosiuose Rytuose su Rusija. Kita vertus, Putino politika Vakarams jau buvo tokia, kad galima būtų pagrįstai laukti dividendų. Susidariusią situaciją gerai iliustruoja Gruzijos bylos tolesnė raida.

Gruzijos byla

Kaip jau minėta, Maskva nuo 2002 m. vasaros vidurio ėmė aštrinti santykius su Tbilisiu. Pretekstu tapo čečėnų kovotojai, susitelkę Gruzijai priklausančiame Pankisio tarpeklyje, iš kurio jie atakavo Rusijos kariuomenę Čečėnijoje. Gruzijos prezidentas Eduardas Ševarnadze toleravo čečėnus Pankisyje kaip tam tikrą atsvarą prieš Rusijos vykdomą nuolatinį spaudimą Gruzijai (spaudimas atliekamas, palaikant Abchazijos ir Pietų Osetijos separatistus, nuolatos primenant Ševarnadzės „nusikaltimus“ Rusijai, kai jis buvo SSRS užsienio reikalų ministru ir pan.). Apskritai iš krizės pobūdžio buvo matyti, kad Maskvos taikiklyje jau yra ne tiek čečėnų kovotojai Pankisyje, kiek Gruzija kaip nepriklausoma valstybė ir ypač pats Ševarnadzė. Vašingtonas kurią laiką bandė slopinti aistras, tačiau jos vis tiek augo, beje, tokia pačia kreive, kaip augo įtampa dėl Irako.

Rugsėjo pradžioje išsiderino paties Vašingtono veiksmai. JAV nacionalinio saugumo agentūra netikėtai (rugsėjo 5 d.) išplatino metus saugotą informaciją apie užfiksuotą telefono pokalbį tarp vieno iš „Al Qaeda“ lyderių Afganistane ir neidentifikuoto asmens Gruzijoje. Pokalbis vyko, praėjus kelioms minutėms po teroristinių smūgių Niujorke, ir per pokalbį tie smūgiai aptarti. Rugsėjo 9 d. Bushas paskambino Putinui telefonu. Pasak JAV ambasadoriaus Maskvoje Aleksandro Vershbowo, aptartas Irako klausimas ir kiti „bendri interesai“. O rugsėjo 11 d. Putinas paskelbė ultimatumą Gruzijai, pagrasinęs pradėti karo veiksmus Pankisio tarpeklyje. Pažymėtina, kad Rusijos televizija, perdavusi reportažą apie ultimatumą, tuoj po to parodė kaip Putinas skambina Bushui ir reiškia užuojautą bei solidarumą dėl teroristinių

²³ Arminas Norkus, Flirtas su „blogio ašimi“// Lietuvos rytas, 2002 08 31, Nr. 201.

išpuolių prieš JAV. Spektaklis taip nesibaigė. Netrukus buvo perduota informacija iš JAV valstybės departamento, kuris vertino Maskvos grasinimą Gruzijai kaip nepagrįstą nei teisiškai, nei politiškai. Tačiau tuo metu Vershbowas Maskvoje pareiškė, kad „Al Qaeda“ susijusi su Čečėnija²⁴. Iš visos tos įvykių raidos Ševarnadzei Gruzijoje turėjo tapti aišku, kad čečėnų kovotojus Pankisio tarpeklyje teks aukoti.

Kaliningrado srities byla

Kiek kitokio pobūdžio drama išsivystė ties vadinamu Kaliningrado srities klausimu. Pradžią, regis, padarė Putino patarėjas Glebas Pavlovskis 2002 m. pavasarį per televiziją pareiškęs, kad Lietuvai ir Lenkijai įstojus į ES tarp Rusijos ir Kaliningrado srities turėtų išlikti bevizis susisiekimas traukiniais bei automobiliais, panašiai kaip Šaltojo karo metais susisiekė VFR ir Vakarų Berlynas. Iš pradžių nedaug kas šį pareiškimą vertino rimtai. Juolab, kad dar 2001 m. pabaigoje Lietuvos ir Rusijos užsienio reikalų ministerijos pradėjo konsultacijas dėl būsimų vizų įvedimo tvarkos. Europos komisija buvo vienareikšmė: Šengeno zonoje negali būti kitokio režimo „koridorių“ – ypač atidarytų tokiai valstybei kaip Rusija, kuri nesutvarko savo sienų bei nenori pasirašyti readmisijos sutarčių. Atitinkamas pozicijas užėmė ir Vilnius su Varšuva: anot jų, Rusijos piliečiams, vykstantiems į Kaliningrado sritį ir atgal, nuo 2003 m. turės būti panaikintos bevizio judėjimo lengvatos. Jeigu rusai nori susisiekti su Kaliningradu be vizų, tegu skrenda lėktuvu arba plaukia laivu.

Tačiau Pavlovskio pareiškimas nebuvo tušti žodžiai. Maskva nutraukė konsultacijas dėl vizų įvedimo ir aktyviai diplomatiniais keliais aiškino, kad vizos nepriimtinos. Argumentuodami rusai rėmėsi humanitariniu bei moraliniu aspektu. Esą neteisinga, kad, plečiantis Europos Sąjungai ir gerėjant vienu valstybių piliečių sąlygoms, Rusijos piliečių padėtis pablogėtų. Maskvos diplomatai dar rėmėsi ir Putino autoritetu. Kaip sakė specialus įgaliotinis Dimitrijus Rogozinas, Kaliningrado problemos sprendimas būsiąs ženklas rusams spręsti, ar Putinas teisingai pasirinkęs Vakarų kryptį, ar ne²⁵.

Nuo vasaros vidurio jau galėjome stebėti, ką Maskva pasiekė. Pradžioje Prancūzijos, vėliau ir kitų ES valstybių vadovai pasisakė už tai, kad rusai turėtų bevizį susisiekimą su Kaliningradu. Beje, Vašingtonas, nors ir likdamas nuošaly, taip pat parodė palankumą rusų reikalavimams.

Pažymėtina, kad visų dėmesys kažkaip natūraliai kryo į Lietuvą, nes būtent per jos teritoriją visi keliautų. O Lietuva iš Rusijos pusės pajuto ne tik oficialiosios Maskvos, bet ir vadinamosios liaudies diplomatijos spaudimą. Prie Lietuvos atstovybių Rusijoje piketavo žmonės, laikraščiai rašė antilietuviškus straipsnius, Rusijos Dūma ėmė spręsti Lietuvos teritorijų teisėtumo klausimus ir iki šiol net nesiruošia ratifikuoti dar 1997 m. pasirašytą sienos su Lietuva sutartį.

Krizės esmė: Maskva aštrina bevizio tranzito į Kaliningrado sritį klausimą, nes bijo, kad per ES plėtrą sritis gali paprasčiausiai tolti nuo Rusijos. Jau dabar pastebima tendencija, kad srities gyventojai dažniau vyksta į Europos šalis nei į savo formalią tėvynę. Tačiau, siekdama priirti sritį prie Rusijos, Maskva tuo pačiu supančioja ir Lietuvą bei kitas Baltijos valstybes. Juk galime teigti, kad Stalinas prisijungė buvusio Königsbergo sritį, nes siekė tvirčiau pritvirtinti aneksuotas Baltijos valstybes

²⁴ <http://www.stratford.com/standard/analysis.view.php?ID=206197>

²⁵ Dimitrijaus Rogozino interviu// Veidas, 2002 08 14, 12–13.

prie SSRS. Kas gali garantuoti, kad kai bus įvestas koridorius civiliams, po kurio laiko Maskva nepareikalaus tokio koridoriaus ir kariniams reikalams. Vadinasi, susisiekimo su Kaliningradu byla galima vadinti priešingų kryptių traukos dilema. Tačiau Maskvos diplomatai įrodinėja kitaip. Jie sako, kad Rusija norin „eiti į Vakarus“ ir priimti europietišką tvarką. Bet jai reikalingi pinigai. Pirmiausia reikia skirti daug pinigų apsaugoti pietines Rusijos sienas, per kurias dabar plūsta nelegalūs migrantai. Sutvarkiusi sienas, Rusija galėtų pasirašyti readmisijos sutartį ir jos *tikrai* laikytis. Tuomet *tikrai* sumažėtų nelegali migracija ir Europos šalys tai pajustų. Taigi Europa turėtų ne atstumti Rusiją, bet padėti jai europėti.

Artėjant ES ir Rusijos samitui, įvyksiančiam 2002 m. lapkritį, matyti kompromisas. Maskva, regis, sutiks priimti supaprastintos kontrolės susisiekimo per Lietuvą projektą, finansuojamą Europos Sąjungos. Tačiau lieka neaišku, kada Rusija ratifikuos sienos su Lietuva sutartį, kada pasirašys readmisijos sutartį ir svarbiausia neaišku, kokių sankcijų būtų imtasi, jeigu Rusija imtų pažeidinėti tranzitinio režimo tvarką. Tokie veiksniai lemia, kad Lietuva turi dar abejotiną perspektyvą įsijungti į Šengeno sutartį.

Metų balansas arba išvados

Pirmiausia galima konstatuoti, kad per praėjusius metus gerokai sumažėjo atotrūkis tarp Rusijos realių galimybių ir rusų įvaizdžio apie Rusijos galimybes. Rusijoje jau nebijoma pripažinti, kad JAV yra galingiausia pasaulyje ir kad Rusija viso labo tėra ribotų galimybių regioninė valstybė.

Prezidentui Putinui pavyko užmegzti glaudžius netgi draugiškus ir kartu pakankamai adekvačius realijoms santykius su visų Vakarų valstybių vyriausybėmis. Rusija įgauna autoritetą. Jos balso klausoma ir į jos nuomonę atsižvelgiama.

Dabartiniu metu Rusija stengiasi veikti kaip per klasikinį didžiųjų valstybių koncertą. Tokia veikimo paradigma pasirodė dėkinga ir išryškino Putino diplomatinis sugebėjimas. Putinas atrodo kaip geras politinio pokerio lošėjas, kuris, pradėdamas partiją su blogomis kortomis, sugeba laimėti.

Putino vadovaujama Rusija nepasuko (bent kol kas) strateginės integracijos su Vakarais linkme. Rusijos politikoje lieka konfliktinio balansavimo elementų. (Tie elementai, galimas daiktas, reikalingi ne tiek užsienio, kiek vidaus politikai). Beje, tokio pobūdžio politiką sąlygoja ir pastarojo meto JAV orientacija „lanksčių koalicijų“ link.

Vis dėlto, jeigu Putinui ieškotume analogijų, tai De Gaulio užsienio politikos strategija jam būtų kur kas artimesnė nei Adenaurio. Tik jeigu maištingojo De Gaulio pagrindiniu siekiu buvo Prancūzijos užsienio politikos nepriklausomybė euroatlantinėje integracijoje, tai Putino strategijoje neatmestina Eurazinės imperijos kūrimo ambicija.

Bendradarbiaujant vyksta tam tikras euroatlantinių organizacijų ir Rusijos struktūrų *persidengimas*. Vienu atveju ES, NATO bei tiesiog JAV įtaka plinta į tradiciškai Rusijos dominavimo zoną. Tokia tendencija pastebima vadinamoje GUUAM-o erdvėje, tai yra Ukrainoje, Gruzijoje, Vidurinėje Azijoje. Kita vertus, Rusijos įtaka plinta į Vakarų struktūrų erdvę, tai yra į Vidurio–Rytų Europą, Pabaltijį bei Afganistaną. Toks Vakarų ir Rusijos interesų sutapimas bei savotiškas struktūrų *persidengimas* turi ir stabilumo bei integravimosi, ir konfliktiškumo bei destabilizacijos elementų. Kokia tendencija įsivyras – klausimas lieka atviras.